

Praistorijski umetnik je u svom prvom crtežu tražio životni pokret, pokret koji je nagovestivao razbijanje nečeg nevidljivog što stoji iza tog pokreta, nečeg prisutnog i činilo se, uhlavljivog. U svom drugom crtežu umetnik je počeo da stilizuje. On je napamet naučio sve drhtaje linije koja je obećavala da će uništiti onu prisutnu nevidljivost. Sve što se zbilo zbio se u tim linijama koje su obećavale. Ono nevidljivo ostalo je i dalje nevidljivo. Koprana tajne nije skinuta s te nevidljivosti već sa crteža. Crtež više nije mogao da probija. On je postao nemoćan za probu izvan sebe. On je počeo da se projektuje u sebe. Umetnik je u svojoj stilizaciji crteža gledao probu u spoljašnost. Nastojeći da izade iz svoga sna, on je sve dublje ulazio u njega. On je dao samo zakon tome snu. Zgusnutu formulu.

Kako izbeći taj san, kako izći van njega? Nastaviti započeti nagon, započeti probu, često znači samo dobro upoznati taj nagon i taj probu. Nagon kao takav (bez zadovoljenja), probu kao takav (bez proboda u novu sferu). Znači ostati u okvirima toga nagona i toga proboda umeći napamet sadržaje tih okvira. Gradimo elementima koje smo već zatekli u majčini rečima, u prvom crtežu. Dete zaboravlja da te elemente nije ono stvorilo. Ono je ushićeno gradnjem svojih predstava, svojih definicija te zaboravlja da se upita: da li ja gradim ili samo pregradujem? To može da se zapita tek na kraju kada se rodi plod njegove mašte: dosada. Tek tada kada ga uhvati strah od uspanjavanja koju je gradilo uz pomoć svoje majke. Tada će da upita: šta dalje? Poslušao svoju majku ili je neposlušao, uskoro će da dođe do istog pitanja.

Drugi crtež će doći do granica, do granica svoje stilizacije. Kuda onda? Mislio se da se stvara nešto novo. Međutim, gradila se definicija prvog crteža. Iluzija je mogla da traje dok definicija nije poprimila maksimum sažetosti. Dalje definisanje značilo bi ponavljanje. Došlo se do spoznaje o nepostojanju beskonačnosti. Preostaje još da se vrati na prvi crtež. Povratka! Šta znači taj povratka? Da su otkrili prvog crteža probijeni, put u beskonačnost bi bio načet a tim bi se i smanjila mogućnost povratka na staro, na početak. Snage i nagon bi projurili kroz pukotinu tih okvira tražeći nove predmete za svoj život. Ali do proboda nije došlo. Zašto? Prvi crtež se zgusnuo, on je definisao sebe, on se učio napamet. On je bio okrenut sebi a ne drugome. On je čekao da ga to drugo prihvati ne nastojeći da to drugo otme za sebe, da ga apsorbuje. Samodovoljnost se pokazala kao obmana. Oslobođanje od te obmane znači vraćanje onome od čega je ta obmana i započeti, prvom crtežu. Drugi crtež je morao da se širi, da prihvata ono što je odbacivao, da se polako preobraća u prvi crtež, u svoj početak. Drugi crtež ostaje kao sećanje na jedan izlet koji nije mogao da traje onoliko koliko se očekivalo da će trajati. Napravljen je izlet u sopstvenoj sobi i tek je dosada opomenula da se prizna da je to ipak samo soba a ne šumarak s pticama, vukom i Crvenkapom.

Stigavši na početak došlo se do spoznaje o beskonačnosti. Ali ne one beskonačnosti o kojoj se maštalo i koja se pokazala kao konačnost. Došlo se do spoznaje o beskonačnosti ponavljanja. Do spoznaje o beskonačnosti vraćanja. Opet možemo da krenemo tamo gde smo već bili. Naš treći crtež je jednak prvom crtežu. Naš četvrti crtež jednak je drugom crtežu. Lutanje u istoj sobi.

Praistorijski crtač učinio je jedan greh koji i mi ponavljamo. I greh se ponavlja! Greh u ponavljanju traži svoje opravdanje. Poteze prvog crteža posve samo opravdali.

Potpuno je isto: ponavljati sebe ili drugoga.

Izgrađivajući sebe unutar okvira koje

REFLEKSIJE O POVRATKU

BOŠKO B. RANISAVLJEVIĆ

je postavio neko veći i jači, izgrađujemo jedan manji okvir čije širenje ne znači ništa drugo do potpunije ponavljanje šireg okvira. Ponavljati drugoga znači postepeno se projektovati u drugoga, stvarati svoju ličnu sintezu s drugim. Uskoro će da dobijem iluziju da više nema razlike između mene i tebe, ja sam te apsorbovao, ti, dakle više ne postojiš kao ti, postojiš kao ja, ponavljajući tebe ja ponavljam sebe. Koliko mladih progovoriše Kafkom kao sobom, koliko ih ispisaše Miljkovićev stih kao svoj stih? Oni u tome ne gledaju Kafku ili Miljkovića, oni gledaju sebe. Otuda iluzija da su izrekli sebe!

Da li su oni zaista izrekli sebe? Odgovor može da se učini protivrečan, što nije nikakvo čudo ako se uzme u obzir da je ceo ovaj odnos protivrečan. Oni su izrekli sebe. Iluzija koja se pokazuje kao stvarnost. Oni su u tudim okvirima tražili sebe, ne izlazeći iz tih okvira oni su našli sebe i objavili su se kao takvi. Kada je objava postala potpuna — šta dalje? Svaki korak od potpune objave vodi ka potpunom ponavljanju. Izbeći to ponavljanje znači potražiti se u drugim okvirima ili stvoriti svoje sopstvene okvire. A to je moguće samo ako se učini jedan povratka na početak. A povratka znači ponoviti svoj početak. Povratka znači potpuno ponavljanje svoga početka.

Moguće je izbeći definisanje drugoga, ali je nemoguće izbeći definisanje sebe. To ne znači da postoji suštinska razlika između definisanja drugoga i definisanja sebe. U oba slučaja postojim ja, ceo proces se zbiva u meni. Predmet definisanja je nešto vanjsko ako ga ne podredim svojim ličnim zakonima ili zahtevima koje sam usvojio kao svoje. Gde je, onda, razlika?

Izbegavajući definisanje drugoga mi, u suštini, ništa ne izbegavamo. Izbegnem ti tebe, preostajem sam sebi. Sebe ne mogu da izbegnem. Moram da se definišem, da se ponavljam. To je taj greh koji je učinio prvi crtač u svom prvom crtežu. On ga je morao učiniti i to je dokazao svojim drugim crtežom.

Pogledajmo Munka. On ponavlja svoj severnjački strah pred prirodom. On definiše taj strah neprestano uvećavajući ga. Ponavlja ga svaki put na drugi način dok ga ne dovede do maksimuma u svome „Kriku.“ Dovodeći ga do maksimuma ponavljanje se još uvek nije osećalo jer se strah još uvek mogao uvećati, vrhunac još uvek nije bio postignut. Ali šta posle toga vrhunca? Posle njega ponavljanje postaje očigledno. Sve što se učini biće vraćanje na već predenu nijansu ili ponavljanje toga maksimuma. Potreba dovodećina do maksimuma postaje potreba za ponavljanjem. Formalni motiv slike može da bude nov ali osećanje i ekspresija više ne može da bude nova. Ona već ima svoje određeno mesto u skali razapetog od početka do maksimuma. Strah je izražen i u kriku i u prigušavanju toga krika.

Kod Lazara Vujaklije ponavljanje postaje svrha. On se zadovoljava stvarenom definicijom svoga slikarstva i ponavljanjem te definicije. Definišući čak i svoj

formalni motiv on je sebe potpuno zaustavio. On je spojio početak i kraj. Za njega maksimum ima isto značenje kao i početak. Njegov povratka je veći iako ga prikriva ponavljanjem svoga maksimuma. Ne želeći da rizikuje on najviše rizikuje. Njegova dosada uvek ostaje dosledna sebi.

Ludvig Klages je misao o opštem povratku izlages kroz teze o degeneriranosti savremenog čoveka, o ubijanju života duhom itd. Izlaz nalazi u praosnovnom stadijumu čoveka. Na tom stadijumu nije prisutan duh kojim smo danas zadoljeni. Samo na tom stadijumu moguća je prirodna harmonija „duse“ i tela.

Bez obzira na moguću kritiku ovih stavova jedna misao je očigledna: početak se shvata kao nešto izvesno i devičansko čisto. Potpuno sam saglasan s tom mišlju (iako nikada ne bih htio da se vratim na takav početak). Svaki korak napred je rizik da se ta čistoća uprija, da se nadomestiti nečim drugim. Početak je, uzet sam po sebi, nešto neodređeno, nedefinisano budućnošću. On može da se razvije i da se definiše u bezbroj pravaca i na bezbrojne načine. Kako znati koji je pravac i koji je način najbolji? Već prvi korak je prva mogućnost za kajanje. Prvi korak stvara novu, nepoznatu situaciju koja zastrašuje svojim tajnama. Instinktivno se zaželi si-

gurnost. Gde je tražiti? Budućnost je nevidljiva, okrećemo se onome što poznajemo. Budućnost nas plaši mogućnošću sloma. Vratimo se tamo gde smo učinili prvi greh, i još dalje, tamo gde smo bili bez greha. To je početak. Početak je večna uteha za grešnike. On je utišaće. On je poslednja nada za spas.

U težnji za povratkom na početak sadrži se jedno poverenje u sebe i u druge: ako se vratimo na početak nemoguće je da učinimo iste greške koje smo činili hođeci od njega. U toj težnji se sadrži i nepoverenje prema sebi i drugima: vratiti se na početak i ostati u njemu, opet udaljiti se od njega znači opet grešiti, opet degenerirati se ali na neki drugi način. I još jedno nepoverenje: nastavliti ovaj naš započeti hod u budućnost znači propast. Inače kako opravdati težnju za povratkom? Vratiti se znači zaustaviti propast.

Čovek je neispravan izvor pada i uspona ali on često pada da bi uspeo. Čeznja za povratkom ne podnosi tu žrtvu. Ona je apoloģija nežrtvovanja. Svaka žrtva za nju je nov poriz da ustraje.

Kako možemo da znamo sadržaj našeg početka (početka u smislu devičanstva)? Nauka nam ne ostavlja prostora za poeziju a predstava početka je po svojoj biti poezija. Evolucija će nas odvesti u svom hodu unatrag do ljudžderstva i dalje gde su sukobi sasvim prozaični i nemilosrdni a od toga upravo želimo da pobeđemo. Kako da potražimo svoj mir u početku kada takav mir nikada nije na njemu ni postojao? Povratka znači svojevrsnu patetiku.

Novo vreme donosi i novi sukob, a prema tome, i mogućnost za novi pad. Otuda težnja da se vreme zaustavi. U hodu vremena čovek gleda gomilanje sukoba i padova. Svaki otkucaj vremena za njega je jedan sukob više. Čovek zaboravlja, svesno ili nesvesno, da je novo vreme ukimalo stare sukobe i stare padove. Obuzet novim sukobom on zaboravlja da je prethodno rešio stari sukob. Duboko u njemu ličnja osećanja na taj mrtvi, razrešeni sukob ali ga on ne shvata kao mrtvog. On se boji da taj mrtvac opet ne oživi. Jer, napokon, ko mu može zagaranovati da taj mrtvac neće oživeti? Za tako nešto uvek postoji mogućnost i ta mogućnost razdire čoveka. Stoga povratka na početak znači izbeći tu mogućnost. Ona pripada novom vremenu i nemoguće je da se pojavi tamo gde ne postoje uslovi za njeno pojavljivanje. Odmicanje od početka značilo je stvaranje tih uslova. Ako se vratimo na početak i ostanemo na njemu uslovi za pojavljivanje sukoba ovoga vremena neće biti stvoreni.

Povratka na početak je motivisan potrebom za izvesnošću. Međutim, ta se potreba zadovoljava na patetičan način. Kada se javlja patetika? Posle dugog nezadovoljavanja izvesne potrebe. U ovom slučaju posle dugog nezadovoljenja potrebe za izvesnošću. Zadovoljenje se traži u povratku, u jednoj viziji koja se više emotivno doživljava no što se o njoj razmišlja.

Raabit u viziju znači napraviti stvarni pokušaj povratka, preći predeni put. Tada će se dogoditi ono čega se čovek najviše i plaši: oživeće stari sukobi, oživeće mrtvac. To nužno mora da se dogodi jer se prolazi kroz već predenu situaciju. Izvesnost za kojom je čovek težio pojavila bi mu se u sasvim drugom svetlu: postala bi izvesnost o nužnosti obnavljanja starih sukoba i padova. A čovek se toga najviše i boja.

Pošto je nemoguće povratka prolektovati u prošlo, povratka se projektuje u buduće. Predstava početka mi projektujemo u naš cilj, zamišljeni sadržaj devičanskog početka mi ugrađujemo u okvire našeg cilja. Tako cilj postaje devičanski čist. Naš cilj ima sve one atribute koje smo pripisali poetskoj viziji početka. Mi stremimo njemu jer u njemu vidimo ono željeno stanje izvesnosti. U njemu vidimo oslobođenje od sadašnjih sukoba i samosukoba. Cilj nas teži i ohrabruje, mi ga volimo jer je čistiji od nas. Ali, postoji li mogućnost razočarenja, razočarenja koje pomalo liči na učinjeni pokušaj povratka na početak? Da! odgovor u okviru dosadašnje istorije znači dati parcijalan odgovor. Odgovor u ime budućnosti znači patetičan odgovor.

Sizif se uvek vraća, on će se uvek vratiti. Sizif ništa ne ukida do svoje snagu. Možda ni nju ne ukida. Sizif je večni ponavljač sebe. Kralj koji je rob kamena. Da li je Sizif u isto vreme i kralj i kamen? U podnožju brda on je kralj, rob i kamen, na vrhu brda on je kralj i kamen koji mora da siđe dole da bi opet postao kralj, kamen i rob. A gde je kralj? On leži u njegovoj želji. Tu će da i ostane. Mit o Sizuifu je besmislen mit. Spasiti taj mit besmislenosti znači osloboditi kralja iz želje, znači postati kralj.

ANTONIJE ZEMALJSKA GUSTINA MARINKOVIĆ 10-74886663 BIĆA

1
Ne,
neću otpočiniti u kamenu
mada je sve dozvoljeno,
zaista sam živ.

Tako počinje igra
mesečinstih živaca,
usta
mog tako poduhvatnog vremena.
Uzalud je skromnost
dobar imala jezik.
Ništa nije sporedno.

Uzalud u nebu je laska
plod
što krcat prska.
Sve snage srca vezujem
za prsa.
Počinje metamorfoza.

2
U meni je
svet bez zala
i
pun hleba.

U zvonu tuom raskriljenom,
voda,
očekuju mi podneblja
srca,
struji neniklo drveće
proleća.

U meni je čempres,
raste
i kao vertikalna
uživanja
u lepezi blistavog glasa,
krvi promenljive, mesa
što okleva.

U meni je svet otvorena
palata
od stakla, od peskovitog
žala, od vatrenih rubina,
dozivanje s kopna na kopno
kao ljubav,

Internacionala!

3
Mrsim ti trave pucketave
u zenicama
željnim usana vručih
bez strpljenja.

Prokljaj
u gladi zeleno
vetral

Prstenoavane su
ždrebece vernosti.

Oči u očima se ljube
kao deca.

Pobjubi zvezde
u srcu mom,
mimozo,
na mojim prsima u tami!

Nek smo veselo sami
na rukama noći, na slami,
na plišanoj travi, na lomnosti sena!

Na brežuljku!

Svani,
svani!

Na mojim grudima od liskuna
mlađim
izlomi belu pogaču
sunca!